

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертация за присъждане на образователната и научна степен “доктор”
в професионално направление 3.1 “Социология, антропология и науки за
културата”

Докторска програма “Културология”

Катедра “История и теория на културата”, Философски факултет
СУ “Св. Климент Охридски”

Тема: *Изследване на потенциала на Софийския университет за
създаване на Център за научен театър*

Автор: **Гергана Юлиянова Димитрова**

Научен ръководител: **проф. д-р Александър Кьосев**

Гергана Димитрова има магистърска степен по културология от СУ “Св. Климент Охридски” (2000 г.) и магистърски степени по театрална режисура от държавната театрална академия “Ернст Буш” в Берлин (2005 г.) и НАТФИЗ “Кръстьо Сарафов” (2007 г.). От 01.02.2019 до 01.02.2022 г. е редовна докторантка в катедра “История и теория на културата”, Философски факултет на СУ “Св. Климент Охридски”, в тематичната област “Културни връзки между науката и изкуствата. Научният театър като пресечна точка на наука, изкуство и образование”.

Гергана Димитрова се “завърна” в катедрата като докторантка след почти 20 години творчески опит като режисьорка, продуцентка, авторка и преводачка на драматургични текстове. Дисертационният проект стъпва върху този богат опит и предлага рефлексия върху един особен аспект от него – научния театър. Поради това присъствието и работата на Гергана Димитрова като докторантка бяха необичайни, интригуващи и обогатяващи. Нейният дисертационен проект е предизвикателство сам по себе си, което се оказа значително усложнено от условията на Ковид-пандемията. С огромно удовлетворение бързам да отбележа, че докторант Димитрова се справи отлично с всички предизвикателства и доказателството за това е между кориците на нейната дисертация.

Представеният за защита дисертационен труд се състои от въведение, пет глави и заключение с общ обем от 214 страници. Към текста са добавени 13 приложения. Библиографията включва 101 заглавия на български, английски и немски език, включително уеб страници, аудио и видеоизточници, които са цитирани коректно в текста на дисертацията. Авторефератът отразява в пълнота основните моменти от съдържанието, приносите и публикациите във връзка с дисертационния проект.

Темата на дисертацията е определена от практическия опит на авторката в рамките на няколко проекта, реализирани през последните години. Както самата тя отбелязва във Въведението, предимството на нейната изследователска позиция е в това, че в рамките на дисертационния проект се създават художествени произведения, които стават обект на анализ и рефлексия. По този начин творческият замисъл може да сравни с резултатите, оценени както от специалистите, така и от публиките. С голямо удовлетворение констатирам продуктивността на този подход в дисертацията.

Внимание заслужава и конструирането на предмета на изследване. Това е един съвсем нов и оригинален ракурс, неизследван досега, който мобилизира предишните натрупвания на дисертантката по темата, разполага нейното изследване в по-различен контекст и отвежда към значими резултати. За изследването са използвани различни методи, които дисертантката много добре съчетава, така че те взаимно се допълват и подкрепят: институционален анализ; автоетнография; своеобразен изследователски експеримент, който е анализиран; анкети с публиките; интервюта; публична дискусия. Видеоархивите от създадените събития представляват солидна емпирична база за анализа и изводите в дисертацията.

Възприетата структура на дисертационния труд съответства на целите, задачите и стъпките към тяхната реализация. Във Въведението са дефинирани контекстът и предметът на изследването, а именно да изследва “потенциала на научния театър като художествена практика с висока добавена стойност” (с. 7); поставена е задачата да проучи възможностите за създаване на “Център за научен театър към Софийски университет, който да служи като пресечна точка на наука, изкуство и образование” (с. 15). Това засрещане на изследователски и практико-

приложни задачи определя оригиналността на подхода в дисертационния проект. Димитрова коректно изяснява своето работно понятие за научен театър, който не е просто популяризация на научни знания, а “използва собствения драматичен потенциал на науката, това, че нейните открития и научните и технологични революции раждат напрежение, рискове, човешки проблеми, човешки страсти”, за да покаже науката като “позитивна, но сложна и конфликтна ценност” (с. 10).

В Първа глава е изяснено основното понятие – научен театър – от гледна точка на двата сектора, които свързва: театъра и науката. От една страна, научният театър е средство за трансфер на научно знание по достъпен и увлекателен начин; от друга, той носи мисията на театралното изкуство да поставя екзистенциални и морални въпроси и да предизвиква размисъл. Научният театър е концептуализиран широко, включвайки множество жанрове – от перформанс-лекция, през инсталация, театрализирана дискусия, танц, до класически драматургични постановки с научна тематика. Основното във всички тях е разказването на истории, които поднасят по достъпен начин верифицирана научна информация, въздействат емоционално върху публиките, повдигат етически въпроси, свързани с развитието на науката и технологиите (с. 26). Практико-приложният пласт в тази глава се състои в разработването на методология с последователните стъпки на реализация на различните жанрове научен театър въз основа на осмисляне на собствен и чужд опит.

Втора глава има изследователски характер. В нея са систематизирани описанията на седем организации в Германия, Австрия, Италия и Ирландия, които включват в дейността си някаква форма на научен театър. Тази част от изложението е ценна със систематичния си характер и илюстрирането, което я превръща в добро въведение във и картографиране на изследователското поле. Тя следва една обща схема на описание на организациите, която позволява сравнения и обосновани изводи. Един от най-важните показатели за сравнение е устойчивостта на разглежданите инициативи. Друг важен аспект са партньорствата, като специално внимание се обръща на онези от тях, в които участват университети и/или изследователски институти. Освен това авторката се интересува от структурата, финансирането и репертоара на разглежданите организации, както и от тематичния им диапазон и таргетираните публики. Тази глава има приносен характер не само

със своята информативност (за което допринасят и приложения 1-3), а преди всичко с моделите на взаимодействие и партньорство, които авторката конструира въз основа на своя сравнителен анализ.

Третата глава проследява инициативите на българската сцена, които свързват науката и изкуството. Тук Димитрова се опира на своя артистичен опит, който лежи в основата на идеята за дисертационния проект. Подробно описани са няколко проекта, като акцентът е върху интерактивната инсталация “В малкия голям свят на прилепите”, осъществена съвместно от дисертантката и биоложката Антония Хубанчева. Анализът е в тясна връзка с конкретния теренен материал. Особен интерес представлява онлайн дискусиата, организирана от Димитрова в рамките на дисертационния проект. В нея участват представители на естествените науки (физика, биология) и хуманитаристиката (културология), които обсъждат потенциала и ограниченията на възможни синергии между наука и изкуство. Изложението в тази глава логично води към констатацията на авторката, че развитието на научния театър в България не догонва, а върви паралелно с развитието му в други европейски страни. Тази позитивна констатация обаче е придружена от предпазливо формулирания извод за “известна консервативност на средата” (с. 117), изразяваща се в липсата на участие на български публични институции в осъществените проекти, включително международните. За разлика от България, в други европейски страни именно партньорството с публични институции осигурява устойчивост на подобни инициативи. Тази съществена разлика в контекста ще бъде откритоена и коментирана по-нататък в Пета глава по отношение на Софийския университет.

Четвърта глава (вкл. приложения 5-7) е особено ценна с това, че обръща перспективата, за да изследва въздействието на осъществените събития върху техните публики. Доколкото ми е известно, подобни проучвания са рядкост, а у нас това е първото по рода си. Веднага държа да отбележа оригиналните методики, които дават достъп до дългосрочни, средносрочни и краткосрочни въздействия на продукции на научния театър. Въпреки че извадките (особено на дългосрочното проучване) са ограничени, все пак резултатите дават известна представа за съотношението между замисъла и целите на събитията, от една страна, и тяхното възприемане, от друга. Не по-малко важно, методиките позволяват провеждането на

подобни проучвания и в бъдеще. Дългосрочното въздействие на две театрални инсталации на дисертантката е установено чрез фокус групи, проведени няколко години след събитията. Много внимателно и подробно са обобщени както непосредствените впечатления, така и по-трайните последици като промени в нагласите, разширяване на хоризонтите и т.н. Макар проведени с други методи, а именно наблюдения и анкети, другите две изследвания се придържат към същите изследователски въпроси. Коректният анализ на ограниченията на методиките и извадките е още едно достойнство на изследванията. Особено държа да отбележа практическия принос на наблюденията върху ученици и в частност изводите за условията, които влияят върху техния интерес – констатации, които са значими и извън контекста на научния театър.

Пета глава е посветена на т.нар. *feasibility study* – проучване на възможността за създаване на постоянен център за научен театър към Софийския университет. Тук Димитрова разчита на експертни интервюта със заинтересовани лица на ключови позиции: ректори (настоящ и предишен) и зам.-ректор на Университета, ръководителите на Университетския театър и на Културния център на СУ. Интервютата са добросъвестно транскрибирани и приложени към дисертацията (приложения 10-13). Вижданията на респондентите за възможностите и предизвикателствата пред създаването на подобен център са обобщени в своеобразен SWOT-анализ (без да е наречен така), направен въз основа на европейския опит, систематизиран от авторката във Втора глава. В това отношение работата предлага още един ценен практически принос, въпреки обезкуражаващото заключение, че понастоящем Софийският университет не разполага с достатъчно потенциал за създаване на център за научен театър: не само като финансов ресурс и инфраструктура, но и като “стратегическо мислене и визионерска политика” (с. 207). Съгласявайки се по принцип с този извод, бих желала да поставя въпроса за зависимостта между избора на модел и възможностите за неговата реализация: Science Gallery, който основателно е посочен като най-подходящ за Софийския университет (с. 192), е и сред най-амбициозните и ресурсоемки от разгледаните модели. Дали авторката не би могла да оцени възможността за стартиране на по-скромнен по мащаби модел, който евентуално да се превърне в първа стъпка към осъществяването на по-амбициозен, от типа на Science Gallery?

В заключение, дисертацията на Гергана Димитрова е новаторски труд, който не просто очертава изследователско поле, а открива благодатен терен за синергии между образованието, науката и изкуствата, за междуинституционални и междусекторни партньорства и не на последно място – за приобщаване на младите хора към науката и привличането им в Университета. Димитрова прави съществени приноси в няколко отношения: разработването на понятието за научен театър и на методология за създаването на продукции; апробиране и осмисляне на различни жанрове/форми на научния театър; анализ и оценка на съществуващи инициативи в Европа и България; изследване на рецепцията и въздействието на научния театър върху нагласите на зрителите и оттук на неговата добавена стойност; разработване на концепция за център за научен театър и проучване на потенциала на Софийския университет за създаване на такъв център. Тези приноси са коректно отразени в автореферата.

Предложеният дисертационен труд, авторефератът и публикациите по темата напълно съответстват на критериите за присъждане на образователната и научна степен “Доктор”. Въз основа на това без колебание предлагам на Гергана Димитрова да бъде присъдена степен “Доктор” в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

05. 09. 2024 г.

Проф. д-р Даниела Колева
СУ “Св. Климент Охридски”